

MONTESSORI^{UA}

освітня організація

Український глосарій монтессорі-термінів

Частина перша – філософські терміни

Видання 1

Дата публікації: липень 2023

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ: Ксенія Рижак, Олена Науменко, Наталія Прибильська, Ольга Проскура, Марина Лосицька, Людмила Шпакович, Світлана Марчишина-Тищенко, Анна Лаврухіна, Анна Волохова

Цей глосарій створено ГО «Монтессорі ЮА» та спеціалістками з дипломами АМІ, АМС, УМЦ, а також фаховою філологинею для української аудиторії педагогів, батьків та всіх зацікавлених у методі Монтессорі осіб.

Саме тому глосарій викладений у вільний доступ для некомерційного використання.

Використання цього глосарію з комерційною метою можливе тільки за умови підписання договору з ГО «Монтессорі ЮА».

За детальнішою інформацією звертайтеся на пошту contact@montessoriuua.com

Згідно з правилами українського правопису ми пишемо поняття монтессорі-педагог, монтессорі-середовище, монтессорі-школа тощо через дефіс, де перше слово — з маленької літери.

ТЕРМІН	ВИЗНАЧЕННЯ
Адаптація	З ідеєю абсорбувального розуму пов'язана особлива здатність маленької дитини, яку можна назвати здатністю до адаптації. Це процес, у якому дитина використовує навколишнє середовище для розвитку та стає частиною цього середовища. Вона поглинає культуру свого часу й місця, вбирає дух, звичаї, амбіції, прагнення та погляди суспільства, просто живучи в ньому.
Аналіз руху	Методика, яку використовують монтесорі-педагоги. Коли дорослий демонструє дитині складну дію під час презентації, він розбиває її на частини й показує крок за кроком, виконуючи кожен рух повільно й точно. Отже, дія перетворюється на послідовність простих рухів, і дитина має більші шанси на успіх.
Ввічливість та люб'язність	Аспект життєвої практики. Маленькі уроки, які демонструють позитивну соціальну поведінку, допомагають дитині адаптуватися до життя в групі й надають знання про соціально прийнятну поведінку.
Від конкретного до абстрактного	Дитину спочатку знайомлять із конкретним матеріалом, який втілює абстрактну ідею, наприклад, розмір чи колір. З огляду на практичний досвід, розум дитини сприймає ідею, закладену в матеріалі, і формує абстрактне розуміння. У процесі розвитку дитина здатна поступово досягнути ту саму ідею в символічній формі.
Від простого до складного	Принцип, який використовується в послідовності презентацій у монтесорі-класі. Діти спочатку знайомляться з поняттям або ідеєю в найпростішій формі. У міру того, як вони розвиваються, презентації ускладнюються і згодом стають більш комплексними.
Вільна робота	Форма та вид самостійної діяльності дитини, яка можлива у спеціально підготовленому середовищі. Вона регулюється спільно встановленими правилами: невтручання у роботу інших, дотримання меж робочого простору, прибирання матеріалу після себе, використання матеріалів лише за призначенням тощо.
Внутрішня дисципліна	Дисципліна в добре організованому монтесорі-класі встановлюється не внаслідок вчительського контролю, нагород чи покарань. Її джерелом є кожна окрема дитина, яка контролює свої дії та робить позитивний вибір щодо власної поведінки. Самодисципліна безпосередньо пов'язана з розвитком волі.

<p>Горме</p>	<p>Сила життя, мотивуючий життєвий імпульс, який стимулює активність дитини в процесі самотворення. Цей термін докторка Монтессорі запозичила у сера Персі Нанна. Сила горме діє відповідно до людських тенденцій, для задоволення потреб людини та забезпечення її необхідною енергією, що потрібна на тому чи іншому етапі життя.</p>
<p>Девіації</p>	<p>Поведінка, яка спостерігається у дітей і є наслідком певних перешкод для нормального розвитку. Таку поведінку зазвичай розуміють як негативну (боязка, деструктивна тощо) або позитивну (пасивна, тиха). Ці девіації зникають, коли дитина починає зосереджуватися на вільно обраній діяльності.</p>
<p>Дім дітей, Casa dei Bambini (італ.), множина — Будинки дітей*</p>	<p>Місце для життя та зростання дітей від 3–6 років. У комфортному та безпечному середовищі міститься все необхідне для оптимального розвитку дитини.</p>
<p>Дошкільна спільнота</p>	<p>Колектив дітей віком від трьох до шести років та дорослих: вчителів та батьків. Якщо заклад має декілька дошкільних класів, термін стосується всіх людей, які належать до цієї спільноти.</p>
<p>Духовний (психічний) ембріон</p>	<p>Аналогія, яку використовувала докторка Монтессорі для опису розвитку психіки дитини від народження до трьох років. Вона порівнювала цей розвиток із внутрішньоутробним розвитком фізичного ембріону до народження. Психоембріональний період є першою підфазою абсорбувального розуму дитини, коли її розвиток при взаємодії з навколишнім середовищем є несвідомим.</p>
<p>Енграми</p>	<p>Сліди життєвого досвіду людини: як сенсорних відчуттів, вражень, переживань, так і знань, навичок тощо, які залишилися в підсвідомій пам'яті (мнеме).</p>
<p>Життєва практика</p>	<p>Одна із зон діяльності підготовленого монтессорі-середовища. Вправи життєвої практики відтворюють просту домашню роботу: підмітання, витирання пилу, миття посуду тощо. Така цілеспрямована діяльність допомагає дитині адаптуватися в новому оточенні, навчитися самоконтролю й почати сприймати себе як учасницю соціальної групи. Коли вона працює руками, її інтелект розвивається, а особистість стає цілісною, адже тіло й розум функціонують злагоджено.</p>
<p>Збагачення словникового запасу</p>	<p>У віці 3–6 років словниковий запас дитини збільшується у геометричній прогресії. Щоб задовольнити цей природний словесний голод, дається словниковий запас: терміни з біології, геометрії, географії тощо, а також назви якостей та ознак, знайдених у сенсорному матеріалі. Абсорбувальний розум дитини сприймає всі ці нові слова «швидко й блискуче», як каже Марія Монтессорі.</p>

<p>Звукові ігри</p>	<p>Багато дітей знають алфавіт, але не аналізують звуки в словах і не усвідомлюють, що слова складаються з окремих звуків. Починаючи з двох років, або як тільки дитина починає вільно говорити, звукові ігри можуть допомогти їй навчитися розрізняти звуки в словах.</p>
<p>Ізоляція ознаки</p>	<p>Це виділення ключової якості, яку демонструє монтессорі-матеріал. Наприклад, шумові циліндри виглядають абсолютно однаково, але відрізняються один від одного звучанням. У цьому випадку виділена ознака — звук. Таке виділення фокусує увагу дитини на цій якості.</p>
<p>Ізоляція складності</p>	<p>Перш ніж презентувати роботу дитині, монтессорі-педагог аналізує діяльність, яку вона чи він хоче показати. Порядок дій або рухи, які можуть бути занадто складними, демонструються дитині окремо. Наприклад, перед вирізанням кривих або зигзагоподібних ліній показуються прості рухи: як тримати ножиці та різати.</p>
<p>Контроль помилки</p>	<p>У кожному монтессорі-матеріалі закладений контроль помилки. Він буває різних типів: механічний, сенсорний, за допомогою контрольної карти тощо. Працюючи з матеріалом, дитина здатна побачити свої помилки і виправити їх самостійно. Це допомагає дитині контролювати свою діяльність без допомоги інших, підтримує її самооцінку та самомотивацію.</p>
<p>Концентрація уваги</p>	<p>Зосередження інтересу та енергії дитини на тому аспекті середовища, який відповідає потребам її розвитку.</p>
<p>Координація рухів</p>	<p>Завдяки власним зусиллям дитина намагається покращити координацію м'язів, а отже набуває все більшого рівня самостійності. Дітей приваблює діяльність, яка передбачає рух, і особливо та, що вимагає певного рівня точності й довершеності. Координація рухів — одне з головних досягнень раннього дитинства.</p>
<p>Космічна освіта</p>	<p>Цілісний підхід до навчання дітей віком від шести до дванадцяти років, в якому всі предмети, що вивчаються, взаємопов'язані, відповідно до реальних процесів у Всесвіті. Космічна освіта за Монтессорі допомагає дітям усвідомити взаємозалежність всіх складових частин Всесвіту, а також знайти своє місце в суспільстві та світі, зрозумівши своє унікальне призначення — «космічне завдання».</p>
<p>Людські тенденції</p>	<p>Вроджені схильності, що задовольняють фізіологічні, інтелектуальні, соціальні та духовні потреби людини. Вони допомагають вибудувати свою особистість та своє життя. Орієнтація, порядок, дослідження (відкриття), комунікація, активність, дрібна моторика, цілеспрямована робота, повторення, самовдосконалення, акуратність (точність), абстракція, все це - людські тенденції.</p>

<p>Максимальне зусилля</p>	<p>Дітям подобається складна робота, яка випробовує їхні здібності та дає відчуття зростання сили. Діти радіють, докладаючи максимум зусиль.</p>
<p>Математичний розум</p>	<p>Природна здатність розуму людини до точності, орієнтації та порядку. Люди від природи схильні порівнювати, класифікувати, обчислювати, вимірювати, міркувати, абстрагувати, уявляти та творити.</p>
<p>Межі свободи</p>	<p>Дитина вільна діяти в межах конструктивної діяльності. Свобода лімітована рівнем незалежності та відповідальності дитини. Обмеженнями виступають правила класу, які збалансовують потреби кожної дитини з інтересами всієї групи. Наприклад, ми даємо дитині свободу рухатися по класу. Проте цю свободу вона може втратити, якщо наприклад, відволікає інших дітей від роботи, або завдає шкоди середовищу чи матеріалам.</p>
<p>Мнеме</p>	<p>Мнема (з давньогрецької — Муза Пам'яті). Докторка Монтессорі використала цей термін для вираження ідеї збереження підсвідомою пам'яттю сенситивного досвіду дитини.</p>
<p>Монтессорі-педагог</p>	<p>Спеціаліст або спеціалістка, які мають монтессорі-освіту для певного вікового рівня: інфанти-тодлер (0-3 років), дошкільний (3-6 років), шкільний (6-12; 12-18 років). Ключовим методом роботи монтессорі-педагога є спостереження. Завдання педагога — підготувати середовище для дитини, а також підтримувати її в процесі самотворення. У різних країнах зустрічаються також назви: <i>Montessori Guide</i> (монтессорі-гід), та <i>Montessori Directress</i> (монтессорі-наставниця).</p>
<p>Незалежність</p>	<p>Природне прагнення дитини до самостійності. Будь-яка непотрібна допомога — це перешкода для розвитку. Нормальні етапи розвитку, як-от: самостійне харчування, ходіння, опанування мови тощо, можна розглядати як серію подій, які дають дитині змогу розвивати автономію та саморегуляцію. Дитина ніби каже: «Допоможи мені зробити це самостійно».</p>
<p>Непряма підготовка</p>	<p>Природний процес підготовки інтелекту. Дитина працює, керована своїм інтересом, і ця робота готує її до подальшого розвитку. Наприклад, коли дитина працює з циліндрами, то тренує пальчики, утримуючи циліндр за ручку, та координацію рухів кисті. Ця підготовка дозволить їй в подальшому легше опанувати письмо. Також ми можемо називати це відтермінованою підготовкою. Більшість монтессорі-матеріалів мають глибшу, віддалену в часі освітню мету.</p>
<p>Непряма презентація</p>	<p>З огляду на абсорбувальну природу розуму дитини кожну дію чи подію можна розглядати як урок. Вважається, що діти вчаться, спостерігаючи за роботою інших дітей або за презентацією, яку дають іншим дітям. Так само швидко вони засвоюють моделі поведінки та мову членів сім'ї, оточення і навіть те, що транслюється з екранів гаджетів.</p>

<p>Нормалізація</p>	<p>Процес внутрішньої гармонізації дитини, який проявляється в прагненні до конструктивної самостійної діяльності, любові до тиші, співпраці з дорослими. Досягається через концентрацію на вільно обраній діяльності.</p>
<p>Підготовлене середовище</p>	<p>Монтесорі-клас — це спеціально підготовлене середовище, що відповідає потребам дітей певної вікової категорії. Підготовлений дорослий, різновікова група, порядок, реалістичність матеріалів, естетика і простота є важливими складовими підготовленого середовища.</p>
<p>Пізнання мови</p>	<p>З перших днів у монтесорі-класі дітям дається можливість послухати виразні історії про знайомі їм побутові ситуації та предмети. Пісні, вірші та римовані твори є частиною повсякденного життя класу. Педагог моделює мистецтво спілкування і з повагою слухає своїх юних учнів. Розглядання гарних книжок із реалістичними ілюстраціями також є частиною процесу пізнання мови.</p>
<p>Плани розвитку</p>	<p>Вікова періодизація онтогенезу людини від народження до 24 років, запропонована докторкою Монтесорі. В основі періодизації лежить розподіл за домінуючими в певному віковому періоді особливостями сприйняття, пізнання та адаптації до навколишнього світу. Перший план: <i>від народження до 6 років</i> Другий план: <i>від 6 до 12 років</i> Третій план: <i>від 12 до 18 років</i> Четвертий план: <i>від 18 до 24 років</i></p>
<p>Повторення</p>	<p>Людська тенденція, що допомагає дитині досягати внутрішньої мети. Повторення дозволяє розвинути координацію рухів, сприяє самовдосконаленню та здобуттю певних навичок. Важливо це розуміти і дозволяти дитині повторювати ту ж саму діяльність стільки разів, скільки вона захоче.</p>
<p>Поляризація</p>	<p>Виняткова концентрація уваги, якої здатна досягти дитина, потрапивши у підготовлене середовище та працюючи з матеріалом, що відповідає її сенситивному періоду.</p>
<p>Презентація</p>	<p>Дорослий в монтесорі-середовищі показує дитині, як користуватися матеріалом. Презентація матеріалу дитині потребує попередньої підготовки дорослого — його рухи мають бути чіткі, раціональні, уповільнені, і він має утримувати контакт із дитиною під час презентації.</p>

<p>Різновікові групи</p>	<p>Однією з відмітних рис методу Монтесорі є те, що діти різного віку працюють разом в одному класі. Діти віком 3–6 років перебувають разом у дошкільному класі; діти 6–9 років відвідують початкову, а діти 9–12 років — середню школу і т. д.</p>
<p>Робота / праця</p>	<p>З точки зору еволюції, тривалий період дитинства існує, щоб діти могли вчитися та експериментувати в середовищі. Більшість соціологів називають це експериментування без тиску грою, хоча Монтесорі воліла називати цю діяльність роботою / працею дитинства. Діти, безперечно, серйозно налаштовані щодо ігор, які відповідають потребам розвитку, і, маючи час і свободу дій, нададуть перевагу цілеспрямованій діяльності, а не легковажним імітаціям.</p>
<p>Розвиток волі</p>	<p>Здатність усвідомлено хотіти чогось або обирати діяльність розвивається поступово протягом першого етапу життя і зміцнюється завдяки практичному досвіду. Монтесорі-середовище пропонує дитині багато можливостей для вибору. Сила волі, або самоконтроль є результатом маленьких виборів у повсякденному житті в монтесорі-просторі.</p>
<p>Самотворення</p>	<p>Ідея докторки Монтесорі про те, що саме дитина є творцем майбутнього дорослого, реалізуючи закладений природою потенціал. Дитина взаємодіє з навколишнім середовищем через самостійно обрану діяльність. Самотворенню дитини сприяє те, що Марія Монтесорі називає внутрішнім учителем, або несвідомим прагненням дитини до певної діяльності. Зовнішніми проявами внутрішнього вчителя є інтерес та увага дитини. Ми допомагаємо реалізувати цей інтерес за допомогою підготовленого середовища та підготовленого дорослого.</p>
<p>Сенситивні періоди</p>	<p>Проміжки часу, коли дитина найбільш схильна до набуття певних знань або вмінь, які відповідають її внутрішнім потребам. Під час сенситивного періоду дитина здобуває нові навички з неймовірною легкістю завдяки природному інтересу та певній чутливості. Ці періоди часто називають «вікнами можливостей».</p>
<p>Сенсорні матеріали</p>	<p>Сенсорні матеріали спрямовані на розвиток органів чуття дитини. Кожен науково розроблений матеріал виокремлює певну ознаку, наприклад, колір, розмір, форму тощо, і завдяки такій ізоляції увага дитини зосереджується на одному аспекті об'єкта. Завдяки багаторазовому маніпулюванню цими об'єктами дитина формує чіткі ідеї чи абстракції. Те, що неможливо пояснити словами, дитина засвоює з досвіду роботи з сенсорними матеріалами.</p>

<p>Слухняність</p>	<p>це прояв волі, який з'являється поступово, як результат тривалого процесу дозрівання. Поки цей внутрішній розвиток триває, діти можуть час від часу проявляти слухняність, але не здатні робити це постійно. Діти опановують самодисципліну або самоконтроль, необхідні для слухняності, у міру того, як їхня воля розвивається через вільний вибір.</p>
<p>Соціалізація</p>	<p>процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально-культурного досвіду на основі її діяльності, спілкування і стосунків. Соціалізація є важливим фактором розвитку особистості і дозволяє людині бути ефективним членом соціальної групи.</p>
<p>Спалахи зацікавленості</p>	<p>Яскраві зовнішні прояви зацікавленості до конкретної діяльності, які є результатом тривалого процесу внутрішньої підготовки та ментального розвитку.</p>
<p>Творчість</p>	<p>Природна здатність, яка формується в процесі здобуття чуттєвого досвіду, розвитку інтелекту, самосвідомості та особистісних якостей, і є способом самовираження людини.</p>
<p>Точки зацікавленості</p>	<p>Монтессорі усвідомлювала, що якщо діти витрачають надто багато часу на виконання складного завдання або не можуть освоїти необхідні деталі — вправи перестануть їх цікавити. Тому вона запропонувала, щоб точки зацікавленості були представлені у кожній діяльності. Вони спонукають дитину повертатись до цієї роботи і повторювати її. До прикладу, в роботі з пересипання ложкою точкою зацікавленості буде звук пересипання та останнє зернятко, яке потрібно перекласти.</p>
<p>Тригодинний робочий цикл</p>	<p>Протягом багатьох років спостережень по всьому світу Монтессорі зрозуміла, що за можливості діяти вільно діти демонструють чіткий робочий цикл, який був настільки передбачуваним, що його можна було навіть зобразити на графіку. Цей цикл із двома піками та одним спадом тривав приблизно три години. У монтессорі-закладах діти мають три години вільного безперервного часу, щоб вибрати самостійну роботу, глибоко зануритися в неї та повторювати у власне задоволення.</p>
<p>Триетапний урок</p>	<p>Номенклатурний урок Сеґена допомагає дітям засвоювати нові поняття і поповнювати словниковий запас.</p> <p>I етап — називання. Педагог демонструє дитині матеріал і називає його. «Це — яблуко».</p> <p>II етап — розпізнавання / ідентифікація. Педагог пропонує дитині здійснити безліч маніпуляцій з об'єктами. «Покажи яблуко», «Візьми яблуко».</p> <p>III етап — відтворення на основі запам'ятовування. Цей етап переводить слова з пасивного лексичного запасу в активний: дитина, яка запам'ятала назву, відповідає на запитання: «Що це?».</p>

Хибна втома	Явище, яке спостерігається у монтезорі-закладах по всьому світу — хибна втома дитини між першим і другим періодом роботи; в цей момент погляд дитини не є спокійним і щасливим, як в кінці циклу; справді, вона виявляє ознаки хвилювання, рухається, ходить, але не заважає іншим. Може здаватися, що діти втомилися. Однак монтезорі-педагог має зрозуміти, що це просто хибна втома, дитина шукає максимального задоволення свого інтересу і готується до своєї «великої роботи».
Цикл діяльності	Діти дошкільного віку, займаючись цікавим їм заняттям, повторюватимуть його багато разів без видимої на те причини. Це — цикл діяльності, зусилля, яке тренує координацію рухів. Діяльність раптово припиняється лише тоді, коли внутрішня потреба, яка спонукала дитину до діяльності, буде задоволена.

